

Classica et Christiana

Revista Centrului de Studii Clasice și Creștine

Fondator: Nelu ZUGRAVU

18/2, 2023

Classica et Christiana

Periodico del Centro di Studi Classici e Cristiani

Fondatore: Nelu ZUGRAVU

18/2, 2023

ISSN: 1842 – 3043

e-ISSN: 2393 – 2961

să indice în mod obligatoriu întregul prenume, nu doar litera acestuia (M.) (p. 300, 303), pentru că, altfel, e o sursă de gravă confuzie, cititorul nevizat neștiind că e vorba de două persoane – Maria Bărbulescu (de la Constanța) și Mihai Bărbulescu (de la Cluj-Napoca).

În concluzie: o lucrare care ar fi putut fi pe deplin merituosă, dacă ideile interesante formulate pe seama fenomenului edilitar din Moesia (Moesia Inferior) și Dacia, asimilat, în mod greșit, în întregime cu evergetismul, n-ar fi fost viciate de pretenția autoarei de a fi consultat corect izvoarele literare și juridice și dacă ar fi fost într-adevăr ajutată de cei care au avut responsabilitatea științifică și juridică și răsplata pecuniară s-o facă.

Nelu ZUGRAVU,
Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, nelu@uaic.ro

Metamorfosi del classico in età romanobarbarica, a cura di Antonella BRUZZONE, Alessandro FO, Luigi PIACENTE, Firenze, Sismel-Edizioni del Galluzzo, 2021, 162 p. (*Nuova Biblioteca di Cultura Romanobarbarica* 2), ISBN: 978-88-9290-157-5

Bazate în special pe analiza și critica intertextuală și pe metoda comparativă, cele mai multe dintre studiile reunite în volum examinează mai ales maniera în care au fost readaptate genuri și motive, dar și alte fenomene literar-estetice clasice în operele unor autori latini târzii, respectiv de la sfârșitul secolului al IV-lea și până la începutul celui de-al VI-lea. Astfel, Antonella Bruzzone, în *Mundum tibi nullus ademit. Il paradiso non-perduto per Ila in Draconzio* (p. 3-22), se oprește asupra motivului *locus amoenus* din mitul lui Hylas preluat de poetul Dracontius (sec. V) din *Mata-morfoze*-le lui Ovidiu, demonstrând, într-un exercițiu de fină vituozitate analitică intratextuală, intertextuală și semantică (vezi, de exemplu, paragrafele dedicate semnificației cuvântului *mundum* în *Romul*. 2, 134 și rolului-cheie al lui *dies* în *Claud. Rapt.* 2, 282), că autorul tardoantic, în strânsă afinitate cu Claudius Claudianus (*De raptu Proserpinae*), l-a transformat dintr-un spațiu paradisiac pierdut de victimele asaltate de erotism din scrierea poetului clasic, într-unul al inocenței și frumuseții, „un mondo ultraterreno radioso, colorato, profumato..., assolutamente perfetto, con tratti dell'età dell'oro..., un paesaggio ideali da Campi Elisii non da Inferi, appunto un paradiso” (p. 17), un „paradiso trovato” (p. 11-18). Fabio Gasti, în *Dal Titano ai martiri torinesi: un percorso ennodiano di poesia e fede* (p. 43-54), examinează câteva pasaje din poemul *Itinerarium Brigantionis castelli* (*carm.* I, 1) al lui Ennodius (debutul veacului al VI-lea), arătând convingător că, deși, în principiu, episcopul-poet a aderat la tradiția clasică a literaturii de călătorie, s-a îndepărtat de aceasta „attraversandola” (p. 50), dându-i, atât

din punct de vedere al conținutului, cât și stilistic, o nouă valoare, în întregime creștină, respectiv o cale spirituală susținută de providența divină. În pagini dedicate aceluiași autor, Filomena Giannotti (Ce u flos succisus aratro. *Matamorfofi di un topos classico in Ennodio* (carm. 2, 86 = 204 Vogel), p. 55-76) demonstrează, analizând foarte atent vocabulele și expresiile (de exemplu, *cana fedes*) ale epigramei în distihi elegiaci dedicată lui Benvignus, episcop de Milano între 465 și 472, cum prelatul din Pavia a metamorfozat și readaptat în cheie creștină *topos*-ul *flos succisus* „codificato da Catullo e poi da Virgilio” (p. 70): floarea tăiată este ghidul spiritual al comunității religioase milaneze, depozitarul tuturor virtuților; în temeiul celor discutate, a realizat și traducerea micului poem ennodian (p. 72). În *Presenza di Fedro e ‘metamorfofi’ della favola tra IV e V secolo* (p. 109-131), Silvia Mattiacci arată că Ausonius și Avienus, autori de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui de-al V-lea, au cunoscut în mod direct, nu prin intermediari, cum susțin unii, *corpus*-ul de fabule al lui Phaedrus, ei reutilizând genul fabulist, primul „contaminându-l” cu epigrama („sfruttando la contiguità favola/epigramma”) (p. 111-122; citatul de la p. 122), cel de-al doilea „metamorfozându-l” metric, respectiv redactând fabule în distihi cu ritm dactilic și într-un stil „fondato sull’antitesi e la costante elaborazione retorica” (p. 122-127; citatul de la p. 122). La rândul său, Raffaele Perrelli, exploatănd comportamentul lui Claudius Claudianus față de anumiți *topoi* ai poeziei elegiace prezente în *Laus Serenae* (42-43), *De raptu Proserpinae* (1, *praef.* 1-12; 2, 326-360) și *VI cos. Hon.* (*praef.* 1-26), în special prin reexaminarea unor *loci paralleli* cu elegiile 4, 11 și, mai ales, 3, 3 ale lui Propertius, ajunge la concluzia că acesta din urmă este pentru poetul târziu un „antimodel” (*Claudio antielegiaco e Properzio* 3, 3, p. 133-144). În sfârșit, Joop van Waarden opinează că Symmachus este primul reprezentant al metamorfozei, în Antichitatea târzie, a paradigmei clasice, de sorginte ciceroniană, a politeței epistolare, așa cum o arată utilizarea în scrisorile sale a pronumelor *ego/nos, tu/vos*; „in Symmachus and his generation – conchiude autorul –, epistolary politeness becomes a central concern in social intercourse, the letter as such gaining priority over the message it conveys as a lubricant in *amicitia* relationships” (*Symmachus and the Metamorphosis of «You and I» in Epistolary Usage*, p. 145-161; citatul de la p. 159).

Oarecum alături de tema culegerii – *metamorfofi del classico* –, sunt contribuțiile semnate de Domenico Lassandro (*Stilicone dall’esaltazione al disprezzo*, p. 99-108), Gavin Kelly (*Titles and Paratexts in the Collection of Sidonius’ Poems*, p. 77-97) și Marco Formisano (Land und Meer. *La Praefatio al De raptu Proserpinae*, p. 23-41). Primul evocă imaginea dihotomică a generalului de origine vandală care între 395 și 408 a jucat un rol politic excepțional în Imperiul roman deja divizat: pozitivă, encomiastică, în Dipticul de la Monza și în poemele politice ale lui Claudius Claudianus – negativă, defăimătoare, în *De reditu suo* a lui Rutilius Namatianus și în *His-*

toriae adversus paganos ale lui Orosius. Cel de-al doilea realizează o adevărată ediție critică a manuscriselor poemelor lui Sidonius Apollinaris. Cel de-al treilea, epatând prin concepte și expresii insuficient de clare, împrumutate sau inspirate din diverși teoriticieni ai literaturii și înțelese doar de el („pseudomorfoși”, „pseudometamorfoși”, „allegoria metaletteraria”, „allegoria dell'allegoria”, „allegoria dell'allegoresi”, „allegoria della lettura allegorica”, „sillepsi” „«a plot available for plots»”, „ecotono” etc.), și apelul la instrumente de investigație cu nume ciudate („liminologia”, „geocritica”, „ecocritica”), e nebulos și plin de prețiozitate; fiind întrutotul de acord cu aprecierea din *Introduzione* (p. IX-XII) a îngrijitorilor volumului, conform căreia demersul său „introduce” „un taglio assai diverso rispetto agli approcci tradizionalmente consolidatisi” (p. XI), conchidem că, după părerea noastră, el nu contribuie la înțelegerea în cheia de lectură pe care și-o dorește (vezi alambicata demonstrație de la p. 27-30 în jurul participiului prezent *legens*) a mesajului din „carme prefatorio claudiane”. Prin urmare, credem că acest text nu-și avea locul în volum.

Conchidem că cele mai multe studii din această culegere aduc contribuții metodologice și interpretative novatoare, originale, care vor stimula cercetarea literaturii latine târzii.

Nelu ZUGRAVU,
Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, nelu@uaic.ro

Ionuț HOLUBEANU, *Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV-VII*, Editura Basilica, București, 2018, 462 p.,
ISBN: 978-606-29-0223-0

Prima impresie pe care o are cititorul cărții lui Ionuț Holubeanu este că se găsește în fața unei lucrări erudite. Autorul a folosit în demonstrațiile sale toate sursele primare pe care le-a găsit în legătură cu subiectul abordat, și în mod aproape exhaustiv literatura modernă de specialitate. Deși apărută la o editură ecleziastică – Basilica, a Patriarhiei Ortodoxe Române –, care nu este legată de mediul academic sau de cercetare, scrierea de față se străduiește să răspundă, cel puțin la nivel formal, rigorilor unei lucrări științifice.

Cartea începe cu o repunere în discuție a statutului canonic al episcopiei Tomisului (cap. I. *Noi interpretări privind rangul scaunului episcopal de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea*, p. 19-70). Autorul pornește de la informațiile certe, conținute de istoriile ecleziastice ale lui Sozomenos (*Hist. eccl.* 6, 21, 3; 7, 19, 2; 26, 6) și Theodoret (*Hist. eccl.* 4, 36 (35), 1), precum și de decretele imperiale ale lui Theodosius I (*CTh* 16, 1, 3 – anul 381) și respectiv Zenon (*CI* 1, 3, 35 (36), 2 – anul 480), care atestă situația excepțională din punct de vedere canonic a eparhiei Scythiei Minor în anti-